

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота з педагогіки
на тему: «Шляхи гуманізації освіти і виховання в сучасній початковій школі»

Студентки групи **СОа 19-20** денної форми здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти педагогічного факультету романо-германської та української філології (спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), спеціалізація 014.021 Англійська мова і література, освітньо-професійна програма Іноземні мови та літератури, методика навчання іноземних мов і зарубіжної літератури (англійська мова і друга західноєвропейська мова)

Жученко Катерини Русланівни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Соловей М. І.

Оцінка за 4-бальною шкалою _____

Оцінка за 100-бальною шкалою _____

Оцінка за шкалою ЄКТС _____

Члени комісії: _____

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

Київ – 2023

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	7
1.1 Історико-педагогічні аспекти гуманізації освіти і виховання...	7
1.2 Особливості гуманізації освіти і виховання сучасних школярів.....	17
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	29
2.1 Аналіз ефективних шляхів гуманізації освіти і виховання учнів сучасної початкової школи.....	29
2.2 Досвід США та Фінляндії з гуманізації освіти і виховання школярів.....	35
ВИСНОВКИ	47
РЕЗЮМЕ	50
АБСТРАКТ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	54

ВСТУП

Зі створенням модерністичного концепту сучасної школи та переосмислення сутності національної культури, сучасна початкова школа потребує новітню педагогічну систему, в основі якої лежить принцип гуманізації. Гуманна педагогіка і є такою, що має на меті виховати учня як свідомого та порядного громадянина.

Гуманізація освіти та виховання істотно змінює шкільний устрій освітнього процесу у позитивну сторону, надаючи вихованцям право вибору, свободу самопрояву та можливість всебічного розвитку, що в результаті виховує стійкого, порядного та благородного громадянина з високими моральними та духовними цінностями.

Гуманізація виступає каталізатором значних змін у шкільному устрою та перебудови моделі учня та вчителя на демократичну спрямованість обох.

Рівні відносини між педагогом та учнями передують позитивним змінам у їхньому спілкуванні та у сприйманні навчального матеріалу школярами.

Слід зазначити, що у школах, в яких впроваджується гуманізація освітнього процесу, поважають не тільки школярів, а й педагогів. Саме такі відносини стимулюють бажання працювати на благо школи і суспільства, та налагоджувати позитивні відносини як із сторони учня, так і зі сторони вчителя.

В основі гуманізації лежить принцип людиноцентризму, згідно з якого учень розглядається як центр освіти, де його сприймають з його індивідуальними можливостями та здібності.

Проблема гуманізації освіти і виховання постає важливою темою для обговорення серед науковців та вчителів, які займаються дослідженням у цій галузі задля більш глибокого висвітлення гуманістичних ідей.

Загалом, гуманізація освіти і виховання входять у склад пріоритетних

інтересів держави, про що зазначається в Постанові Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 року «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») [23], Постанові Президії Академії педагогічних наук України від 01.07.2004 «Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні» [24], наказі Міністерства освіти і науки, Міністерства молоді та спорту України від 31.10.2011 року «Про Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» [19], Концепції «Нова українська школа», ухваленою рішенням колегії Міністерства освіти і науки від 27.10.2016 року [13], Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 [8], Постанові Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» [22], Законі України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 року [9].

Актуальність теми курсової роботи зумовлена тим, що незважаючи на започатковані в державі реформи, школа і досі є авторитарною, проте сучасна школа потребує гуманізації як освіти, так і виховання, що зробить можливим ставлення до учня як до найвищої людської цінності, створенню позитивного шкільного досвіду, що, у свою чергу, виховує благородну та добропорядну людину з високими моральними та духовними цінностями. У новітніх умовах пандемії та воєнного стану вчитель повинен сприймати учнів з їхніми почуттями і переживаннями, виявляти розуміння, співчуття, підтримку, враховувати інтереси учнів. У зв'язку з чим, виникла необхідність дослідити ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання в реальних умовах сьогодення.

Поняття «гуманізм» було сформовано ще за часів епохи Відродження культури Західної Європи. Просвітниками гуманізму були Леонардо да Вінчі, Дж. Бруно, Ф. Петрарка, Т. Мор, Т. Кампанелла, М. Коперник, Ф. Рабле, та інші [2].

В епоху Просвітництва новітню «олюдненну» педагогічну систему

запропонував педагог Жан-Жак Руссо [2].

Різні аспекти гуманізації освіти і виховання досліджували вчені-педагоги В. Сухомлинський, К. Ушинський, А. Макаренко, Ш. Амонашвілі та інші. Дослідники мали власні напрацювання щодо гуманістичних підходів, які допомагають школярам досягати успіху [29].

Бразильський педагог Пауло Фрейре, один з перших вчених почав говорити про гуманізацію освітнього процесу [45].

Аспекти гуманістичного виховання у своїх роботах досліджували Ш. Амонашвілі [1], М. Монтесорі, П. Пітерсон, Р. Штайнер та інші [2].

Модерністські гуманістичної ідеї досліджували американські психологи Карл Роджерс [48] та Абрахам Маслоу [43].

Американський психіатр Доктор Джеймс Комер та інші досліджували стосунки між вчителями та учнями [41].

Українська науковиця Баяновська М. Р. досліджувала шляхи гуманізації освіти і виховання в школі [2].

Вчені та педагоги Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Савченко, І. Зязюн, О. Сухомлинська, англійський педагог практик Кен Робінсон, французький вчений Едгар Морен та інші приділяли велику увагу дослідженням сутності гуманізації та вказували на те, що гуманізація є одним із важливих аспектів становлення сучасної освіти та необхідно подальші дослідження у зв'язку із постійними змінами в освітньому процесі, житті суспільства і держави [2; 4; 47; 49].

Актуальність проблеми та її недостатня дослідженість зумовили вибір теми нашого дослідження: **«Шляхи гуманізації освіти і виховання в сучасній початковій школі»**.

Об'єкт дослідження – освітній процес у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – шляхи гуманізації освіти та виховання школярів.

Мета дослідження – розкрити сутність гуманізації освіти та виховання школярів і проаналізувати ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання учнів сучасної початкової школи.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- розкрити сутність гуманізації освіти і виховання школярів;
- з'ясувати особливості гуманізації освіти і виховання учнів у сучасних умовах;
- вивчити досвід США та Фінляндії з гуманізації освіти і виховання школярів;
- проаналізувати ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання учнів сучасної початкової школи.

У роботі використано такі **методи** дослідження, як вивчення та аналіз літературних джерел, узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, систематизація та порівняння.

Практична частина дослідження здійснювалася шляхом: вивчення передового педагогічного досвіду США, Фінляндії, дослідження впровадження на практиці гуманізації освіти і виховання школярів в початкових школах України.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською і англійською мовами, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

1.1 Історико-педагогічні аспекти гуманізації освіти і виховання

Гуманізація освіти і виховання представляє собою складну та багатошарову структуру, впроваджену для того, щоб виховати учня як широко розвинену особистість з почуттям власної гідності, знаннями моральної культури любові до Батьківщини. Передумовою формування таких понять як гуманізація освіти і виховання було формування поняття гуманізму.

В історії людства поняття «гуманізм» було сформовано в епоху Відродження західноєвропейської культури. Тогочасні мислителі вкладали у це поняття такі аспекти: гідне та поважне ставлення до людини як особистості, що має право на абсолютне щастя та свободу виявлення власних почуттів [2].

В Енциклопедії Сучасної України, поняття гуманізму трактується як «... явище культури епохи Відродження, що полягало в новому ставленні до феномену людини; культурна і соціально-політична орієнтація на вищу цінність людини, особистості» [21].

У психологічній енциклопедії зазначено, що гуманізм це ніщо інше як прояв свідомості громади, вияв якої міститься у твердженні що до людини варто ставитися як до найвищої цінності та визнання особистості, що має право на власний простір, свободу думки та можливість всебічно розвиватися [32].

Видатними митцями, що оспівували гуманізм були Леонардо да Вінчі, Дж. Бруно, Ф. Петрарка, Т. Мор, Т. Кампанелла, М. Коперник, Ф. Рабле, та інші. Саме в епоху Відродження, що прийшов на заміну середньовічному аскетизму, дослідники відображали виховання під призмою гуманізму, що

означало впровадження людиноцентричних ідей в організаційну роботу шкіл, що докорінно змінило уявлення про виховання [2].

На організацію освіти в Європі і Україні значно вплинули провідні ідеї доби Ренесансу – період в історії культури Західної Європи, який тривав в більшості європейських країн протягом XIV – XVI століть. Саме в епоху Ренесансу суспільство починає піднімати питання важливості людини та її місце у світі, порівняння духовного та фізичного та пошуку самопізнання. Ідеї гуманізму у добу Ренесансу мали значний вплив у розумінні людини у цілому суспільстві та сприяло розвитку організації освітніх систем та виховання. Ідеалом виховання стала розумна та діяльнісна особистість з активною громадянською позицією та з високим духовною мораллю [25, с. 131 – 132].

В Україні у 1576 році український меценат К. Острозький заснував Острозьку академію, де вихованцям пропонувалося навчання трьома мовами, а саме латиною, грецькою та церковнослов'янською. В Острозькій академії виховання та навчання ґрунтувалися як на давньоруських (українських) традиціях, так і на західноєвропейських традиціях [25, с. 133].

Під впливом ренесансних ідей в Україні здійснилися зміни в розумінні людини та її життя. «Ці зрушення можна вважати ренесансно-гуманістичними або такими, що наближаються до них» [25, с. 134].

У XVI столітті чимало українських діячів приділяли увагу вивченню концепції цінності та важливості людського буття та призначення людини у світі. Найбільше наблизилися до принципів гуманістичного антропоцентризму вітчизняні мислителі: Григорій Саноцький, Юрій Дрогобич, Павло Кросненський, Станіслав Оріховський, Симон Пекаліда та інші [25, с. 131].

Тому, «... в українській філософській думці XVI - XVII століть простежується помітна тенденція до сприйняття ренесансного ідеалу людини

як тілесно-духовної єдності, трактування її в дусі гуманістичного антропоцентризму» [25, с. 132].

У другій половині XVII – XVIII століття, в епоху Просвітництва, людство приділяло більше уваги розвитку новітніх гуманістичних концепцій. Нову «олюднену» педагогічну систему того часу започаткував франко-швейцарський філософ і педагог Жан-Жак Руссо. В основу власної системи він поставив витоки гуманізму як індивідуального підходу до учнів. Головним завданням при вихованні морального духу людини він вважав закладання гуманізму та виховання вільної, працьовитої особистості [2].

Вітчизняний філософ Григорій Сковорода теж висловлював свою позицію стосовно гуманізму. Йому були відомі праці М. Коперника та Я. Коменського, стосовно яких він висловлював співзвучні думки, погоджуючись із запропонованих принципів гуманізму, природньої відповідності та взаємопов'язаності всього живого в природньому середовищі [14, с. 297].

У XIX – XX століттях відомий польський педагог та письменник Януш Корчак (Генрик Гольдшмідт) формував та реалізовував свої ідеї, засновані на гуманістичних засадах, що без справедливої школи неможливо створити мирний та щасливий світ. Потрібно створювати комфортні умови для багатогранного розвитку дитини та уникнення будь-якого негативного досвіду, що може зашкодити моральному духу. Корчак Я. підкреслював, що людина, яка мала досить неблагополучне дитинство і виросла в умовах складних обставинах та з недооціненим потенціалом не може стати добропорядною людиною з почуттям гідності та самовпевненості. Протягом усього життя польський педагог-гуманіст шукав новітні шляхи, які б усунули прояви жорстокості, несправедливості та приниження, замінивши їх підходами що давали можливість людині розквітнути як особистість і під цим впливом стати добропорядним членом суспільства [14, с. 296 – 297].

Схожі погляди на гуманізм були і у Папи Яна Павла II (Кароля

Войтили), який був переконаний, що головна мета яка постає в освітньому просторі це розкриття людського в людині [14, с. 297].

Видатні українські педагоги XIX – XX століття, зокрема К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі мали власні спостереження і думки щодо постановленої тематики, наголошуючи на важливість поваги до учня, створення комфортної атмосфери в класі та надання школярам можливість досягати успіху та переживати його у різних галузях навчання [29].

Учений К. Д. Ушинської прагнув утвердити в школі принципи гуманного виховання. Він писав про те, що виховання «... повинне просвітити свідомість людини, щоб перед нею лежала чітка дорога добра» [34]. Педагог вказував на необхідність такої постановки навчання і виховання, щоб із самого початку розвинути в дітей почуття безкорисливості, скромності й гуманного ставлення до особистості, незважаючи на расу й національність [17].

На думку К. Д. Ушинського, мистецтво педагогіки полягає у покращенні фізичних та морально-духовних якостей особистості задля становлення досконалою людиною. Також він зазначає, щоб виховати людину гуманною, важливі не лише розум та пізнання, а й оточення [17].

Український педагог А. С. Макаренко велику увагу зосереджував на соціальній адаптації особистості та відповідному вихованню. За його словами, людина має почуватися щасливою [11].

На наш погляд, у XX столітті одним з провідних педагогів, що оспівував гуманізм був Василь Сухомлинський.

Головна ідея Василя Сухомлинського, яка була впроваджена ним в Павлівській школі, – особистісний підхід до організації навчання та виховання, послугувала основою в ключових положеннях Нової української школи. У часи, коли організація освітнього процесу здійснювалася директивами та існувала тоталітарна держава, В. Сухомлинський

застосовував ідеї особистісно орієнтованого та гуманного підходу до навчання. Ці переконання були його педагогічною спадщиною та мали конкретні шляхи впровадження, наприклад: «створення ситуації емоційного благополуччя дитини у школі, отримання позитивних результатів під час навчання та переживання учнем почуття успіху особистих досягнень у навчанні, діагностика психічних особливостей дітей» [30].

На думку В. Сухомлинського, одним з головних засад педагогіки є вміння визначити рівень знань кожного учня у конкретний період навчання, а також знайти підходи у розвитку здібностей школярів у майбутньому. Під час навчання, учень повинен вірити у свої сили та уникати відчуття що в нього не виходить виконувати певні завдання [30].

Оптимізм у погляді педагога повинен базуватися на розпізнаванні індивідуальності кожного учня та його унікальній здібностях, і стати «знавцем дитячих душ», що, у свою чергу, означає мати здатність розуміти моральний та духовний стан школяра [30].

Творчість і діяльність педагога В. Сухомлинського була насичена ідеєю гуманного ставлення, яка «... у сучасній педагогіці переросла в ідею дитиноцентризму, а позиція сучасного вчителя, в основі якої лежать гуманні взаємини з учнями, – у сучасну позицію педагога-фасилітатора, модератора, мотиватора, який створює розвивально-пізнавальне середовище для гармонійного життя й навчання учнів, є його активним учасником, суб'єктом освітнього процесу ...» [30].

Переконання В.Сухомлинського були в тому, що «... дисципліна, яка ґрунтується на примусі, є найгіршим видом морального виховання. Він засуджував учителів, які намагалися добитися високої дисципліни лише шляхом створення системи керівництва і підкорення. Педагог підкреслював, що свідомо дисципліна – це насамперед активність та ініціатива, а не пасивна покора особистості певним правилам» [30].

Педагогічні ідеї В. Сухомлинського сповнені «глибокою любов'ю і розумінням дитини, оптимізмом, вірою у неповторність кожної особистості і значні можливості її розвитку. Збагачення духовного світу дитини він пропонує здійснювати перш за все через гуманізацію змісту навчання і виховання» [5].

Гуманістична освіта – це видозмінений підхід до освіти, основа якої міститься у працях гуманістичних психологів. Основоположниками модерністською гуманістичної ідеї вважаються американські психологи Карл Роджерс та Абрахам Маслоу (De Carvalho 1991). Карла Роджерса іменують «батьком гуманістичної психології» за його вклад у використання результатів своїх досліджень у людиноцентрованому навчанні, приймаючи співпереживання та турботу до учнів зі сторони вчителя як їх найефективніша провідна риса [16, с. 121].

Карл Роджерс дотримується точки зору, що ключовою передумовою гуманізації є розуміння учня на емоційному рівні. Потрібно, щоб учитель дивився на світ очима вихованця, тобто навчитись переживати ті ж самі емоції разом зі школярами протягом усього навчального процесу. Ще одна умова, яку зазначав Карл Роджерс – щирість зі сторони вчителя. Він повинен природно поводитись та реагувати на зовнішні чинники. К. Роджерс додає, що істинний учитель повинен довірятися не методам та прийомам, а своїм емоціям та реакцією на певні переживання. Однак автор заперечує безкорисність науково аргументованим статтям, які, на його думку, не менш важливі, проте навчає і виховує учнів справжній педагог, а не запропоновані програми та стратегії [16].

Французький філософ та соціолог Едгар Морен, підкреслюючи важливість гуманізації та її вплив на суспільство стверджував, що криза планетарного масштабу є нічим іншим, як кризою людей, які зрештою не змогли бути людьми [4].

Однією з провідних тем філософії Едгара Морена становить саме

гуманізація освіти. На думку Е. Морена, гуманізація освіти становить ніщо інше, як глибоку видозміну у суспільстві та порушує проблему як людських знань так і якість їх отримання [4].

Гуманізація посідає провідну роль у різних сферах життя через запропоновані міркування, що людина є істотно важливою для суспільства та економіки загалом. Як зазначено вище, людина потребує більш гуманного ставлення до себе з раціональних та доцільних міркувань [4].

Гуманізація освіти є корисною і з економічної точки зору через те, що дає змогу активізувати та пришвидшити винахідливість та креативність, таким чином ефективно впливати на продуктивність людського ресурсу [4; 49].

Гуманізація освіти постає надзвичайно складним завданням у контексті її запровадження в освітніх системах різних країн світу. Вона виступає передумовою для розгляду нових поглядів на мету, завдання та підходи до освітнього процесу. Також гуманізація освіти виступає як передумова покращення загальної освіти та поліпшення її ефективності. Крім того, гуманізація освіти та виховання постає головною передумовою трансформації школи на людиноцентричний вектор уваги, де учня шанують та поважають не тільки за його академічні здобутки, а й за те, яким він є [4].

Зміна теорій та моделей міркування засвоєння знань формулює і зміни підходів до гуманізації освіти та науки. Тому, гуманізація освіти є зміною складників комплексної парадигми, що включає у собі розгляд складної концепції феномену людини та усвідомлення великої значущості її багатовимірної природної сутності [4].

Як стверджує у своїх роботах Е. Морен, гуманізацію освіти можна прирівнювати до теорії нового гуманізму, яка пропонує новітні та модерністичні підходи до загального пізнання та способів мислення. На думку автора, тепер гуманізм означає більше, ніж сутність про звичайне та первинне його явлення, визнання людини як найвищої цінності, ідея про яку

була закладена в основи традиційного гуманізму. У концепцію нового гуманізму входить значення осмислення людини себе як частини одного природного механізму та відчуття зв'язку з усіма його компонентами [4].

Різні аспекти гуманізації освіти і виховання та сутності цих понять досліджували українські науковці: І. Бех, О. Савченко, І. Зязюн, Л. Зязюн, О. Сухомлинська та інші.

Докторка педагогічних наук, професорка Зязюн Л. І. у своїй статті «Мова – ексклюзивна домінанта гуманістичної парадигми освіти й виховання» трактувала поняття гуманізації як «багатогранний соціальний процес, в основі якого лежить переорієнтація свідомості педагогічного корпусу й усього суспільства, зміна ставлення до людини в цілому» [10].

Також вона зазначала, що гуманізація може також відбуватися під час використання різноманітних засобів навчання та виховання, такі як театралізація, драматизація, гра та дискусія. За словами Зязюн Л. І. основні завдання гуманізації зумовлені двома критеріями, де з однієї сторони виявлення та розвиток вчителем потенціалу особистості учня та з другої сторони забезпечення усіх умов для розвитку школяра [10].

Інший вчений Бех І. Д. стверджував, що сучасна освіта зосереджена на розвитку та розкритті індивідуальних особливостей кожного учня, принцип якого ґрунтується на формуванні особистісної культури школяра [3].

Як зазначає українська учена О. Савченко, одним з найперших компонентів гуманізації освіти початкової школи є духовна культура, гуманістичне спрямування мислення школярів та усвідомлення самоцінності людини. Авторка дотримується точки зору, що гуманізація освіти являється багатогранним явищем, що включає у себе формування нових або видозмінення попередніх пріоритетів у сфері виховання, вивчення рідної мови та знання про власний народ, історичну спадщину та родовід [28, с. 4 – 6].

Мета гуманістичної освіти закладена в ідеї широкого розвитку та

прагнення людини до дослідження власного потенціалу, зокрема працюючи над собою та освідчуючи інших людей. Це являє собою становлення особистості як самостійного та відповідального члена суспільства, який має здатність покращити демократичний устрій життя та займатися самопізнанням протягом усього життя [16].

Гуманна педагогіка в сучасній початковій школі закладена на засадах того, що будь-який учень, як і вчитель, має право на помилки, має свою неповторну індивідуальність та особливість, свої погляди у творчих задумах, учень має неосяжну підтримку вчителів та гуманне спілкування між всіма учасниками освітнього процесу.

У початкових класах пріоритетною атмосферою є комфортне спілкування між учнями і вчителями, повага до усіх учасників освітнього процесу. На нашу думку, за умови поваги один до одного, доброзичливого ставлення та співпереживання, учень із зацікавленням буде уважно слухати вчителя та виконувати якісно навчальні завдання.

Не менш важливою для повноцінного розкриття потенціалу кожного учня є гуманізація виховання в початковій школі.

Згідно з енциклопедією, для фахівців соціальної сфери гуманізація виховного процесу – це модерністична науково-практична навчальна стратегія, центром якої стоїть конкретний учень, його індивідуальні можливості та творчий самопрояв. Виховний процес допомагає школярам повноцінно розкритись як особистість та мати можливість для повноцінного життя [6].

Гуманістичне виховання відіграють важливу роль як у вітчизняних школах, так і зарубіжних, особливо у формуванні моральних та духовних цінностей в учнів. Існує низка педагогічних систем, що визнані у всьому світі та допомагають гуманістично направляти учителя на навчання та виховання школярів. Авторами таких систем виступають Ш. Амонашвілі, М. Монтессорі, П. Пітерсон, К. Роджерс, С. Френе, Р. Штайнер та інші [2].

До головних ознак гуманістичного виховання входить:

- ставлення до вихованця як до найвищої цінності та визнання особистісного розвитку (як фізичного, так і морального) як основного завдання навчального закладу;
- можливість творчого самопрояву як вихованців, так і у вихователів;
- педагог являється наставником та водночас другом учня, котрий враховує його індивідуальні потреби та дає можливість проявити себе у різних сферах діяльності [2].

Відомий педагог Шалва Амонашвілі вказував на те, що «... гуманна педагогіка може існувати лише як стан учительського духу. Вона така наука – особиста, своя, єдина, довірча, виражена, радше, у почуттях, аніж у словах. У ній розкриваються всі найкращі духовні й природні начала вчителя, у ній здійснюється його добре, піднесене життя» [1].

Левченко С. В. та Павлушко Г. А. вважають, що гуманізація освіти є у складі одних з важливих цінностей та являє собою як умовою, так і результатом відмінної шкільної освіти у ХХІ столітті. На їхню думку, людина є важливим фактором прогресу для розвитку культури світу. З огляду на це можна стверджувати, що головною проблематикою громадськості вважається виховання Благородної Людини [15].

Напротивагу гуманізації, є приклади дегуманізованої педагогіки. Такий приклад був описаний у книзі П. Зайцева про виховання, яке мало місце у дитинстві українського поета Тараса Григоровича Шевченка. Першим педагогом, який вчив Т. Шевченка, вважається дяк, якого сам поет називав Совригем-сліпим. Цей учитель застосовує силу стосовно своїх учнів, каравши їх різками, які учні повинні були накрести в чужому саду [7].

Отже, ми з'ясували, що в історії людства з початку сформувалося поняття «гуманізм», що означало: найвища цінність це людина та її права на розвиток індивідуальних якостей, свободу вибору. В різний період часу вчені, педагоги, філософи в усьому світі захоплювалися ідеями гуманізації

освіти, змінювався зміст ідей із врахуванням тодішнього сьогодення. З'ясували, що без гуманізації школи стають на шлях дегуманізації. Розкрили сутність гуманізації освіти і виховання школярів.

1.2 Особливості гуманізації освіти і виховання сучасних школярів

Особливості гуманізації освіти та виховання початкової школи полягають у стосунках педагога та учнів, у їхньому взаєморозумінні та відповідальному ставленні до освітнього процесу. Відносини між всіма учасниками освітнього процесу – один з найважливіших компонентів, що допомагає гуманізувати середовище. Щире та доброзичливе ставлення до учнів позитивно впливає на сприйняття вихованцями навчального матеріалу та підвищує їхню активність на уроках. На противагу таким відносинам є ті, де учитель не сприймає учнів як рівним собі, систематично принижуючи їхню гідність та знецінює будь-який вид діяльності школярів. Такий підхід мінімізує можливість розкриття особистісного потенціалу учня та призупиняє його інтерес до конкретного предмету. Учні авторитарного вчителя бояться проявляти активність через страх отримати у свій бік критику.

Головним фактором, що постає у першому етапі впровадження довірливих стосунків між педагогом та здобувачами освіти – це розуміння учителем важливості суб'єкт-суб'єктних відносин як пріоритетних принципів роботи з учнями.

Здебільшого, академічні здобутки школярів сучасної початкової школи закріплені хорошими відносинами з педагогами, які були побудовані на довірі та доброзичливості. Завдяки такої взаємодії, учні не бояться проявити себе й у майбутньому та продовжувати відкривати для себе різні аспекти навчання та саморозвитку. Школярі, що були виховані у комфортному, гуманізованому середовищі, виявляють самостійність та рішучість у своїх

діях, не бояться почути критику та допомагають іншим.

Також, відносини між педагогом і учнями впливають і на набутий учнями емоційний та психологічний досвід у стінах школи. Знецінення почуттів вихованців лише затьмарює їхні прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Раніше, у початкових школах було прийнято нехтувати важливістю вдало побудованих відносинах між учасниками освітнього процесу, що не давало розкрити здібності кожного учня. Кожен учень заслуговує на гідне ставлення до своєї особистості, повагу та розуміння до своїх почуттів та співпереживань та можливість розкриття творчих здібностей. Наразі, початкові школи переходять від авторитарного стилю до гуманістичного, і першим кроком для здійснення переходу стає коригування структури відносин вчителя та учнів. Учень має право на свободу мислення та бути почутим.

Англійський педагог Кен Робінсон у своїй статті «Чому нам потрібно реформувати освіту» стверджував, що для того щоб покращити систему навчання у школах, педагогам варто гуманізувати їх, зробити їх гуманізованими як для учня, так і вчителя. Освіта – це про відносини, а не про виконання тестів та завдань. Учителі стають наставниками, тренерами, мотиваторами та просто тими, якими школярі мають захоплюватися [47].

Бразильський педагог Пауло Фрейре, який один з перших почав говорити про гуманізацію освітнього процесу стверджував, що основним принципом роботи з учнями повинно бути діалогічне мовлення учасників процесу. Про це автор говорив наступне: «Навчання має починатися з вирішення протиріччя вчитель/учень, шляхом примирення протилежних полюсів, щоб обидві частини були одночасно і вчителем, і учнем. І так, щоб творчі здібності студентів не принижувалися і не знищувалися, а їх авторитет підвищувався», (Переклад мій – К. Ж.) схвалюючи ідею суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному просторі [45].

Видатний американський психіатр Доктор Джеймс Комер стверджував, що «Жодне важливе навчання не може відбутися без відповідних стосунків» [41].

Учителька початкової школи Патті Олбрайт зі штату Техас вже багато років керується даною цитатою у своїй педагогічній практиці та доводить на своєму досвіді її значущість. Після того як ураган «Катріна» пронісся Сполученими Штатами Америки, деякі громадяни вимушені були переїхати до інших міст, зокрема до штату Техас. Коли вчителька Патті Олбрайт дізналася, що в її класі буде навчатись учень, що також через обставини не зміг залишитись у рідному Новому Орлеані, вона купила усі необхідні канцелярські прилади щоб бути впевненою, що у школяра є усе необхідне для здійснення відповідного навчання. Мати учня попередила вчительку, що її син дуже любить поговорити та іноді стає занадто балакучим. Однак П. Олбрайт знайшла власний підхід до школяра та змогла побудувати хороші відносини, що не зашкодили індивідуальності учня, а навпаки, допомогли розкрити його здібності. Через деякий час, коли сім'ї переселенців потрібно було переїхати до штату Алабама, мати учня подякувала учительці за її працю та попросила на згадку фотографію, де Патті Олбрайт зображена з її сином [36].

Цей випадок та багато інших підтверджують важливість стосунків у освітньому процесі сучасної початкової школи. Варто зазначити, що учительці Патті Олбрайт вдалося побудувати ціннісні стосунки з учнем, та напередодні його приїзду купити всі необхідні канцелярські приладдя, щоб новий учень відчував, що до його ситуації поставилися із розумінням та повагою до його як до індивідуальної особистості [36].

Ми вважаємо, що такі підходи до гуманізації освітнього процесу можливо застосовувати в українській сучасній початковій школі.

Особливості гуманізації освіти і виховання сучасних школярів пов'язані із тим, що на території нашої держави йде повномасштабна війна,

спостерігається збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб у зв'язку з тим, що в їхніх рідних містах відбуваються бойові дії. Через це багато школярів початкової школи були вимушені переїхати до інших міст, вступити до шкіл та познайомитися з новим класом.

На нашу думку, учителям потрібно більше приділяти особливу увагу таким учням, налагодити відповідні стосунки та створити атмосферу, де їм було б комфортно вчитися і де вони б відчували, що про них піклуються, як і про інших учнів. Такі школярі і їхні сім'ї потребують ще і підтримки від школи, гуманного ставлення всіх учасників освітнього процесу до їхніх проблем.

Необхідність гуманізації ще й пов'язана зі зміною провідної ролі школи як соціального та морального інституту, де учні повинні не тільки засвоїти матеріал та набути необхідних навичок для подальшого їх використання, і ставати всебічно розвиненими особистостями з відповідним рівнем культури взаємовідносин та активною громадянською позицією.

Ми вважаємо, що в умовах пандемії, дистанційного навчання та повномасштабної війни одним із аспектів гуманізації початкової школи є постійне спілкування учителя із учнями в онлайн-режимі для підтримки учнів в цих складних обставинах і створення умов для доброзичливих відносин.

На наш погляд, гуманізація стає ключовою для підтримки учнів в сучасних умовах. Гуманізація освітнього середовища зробить навчання для учнів комфортним, що сприятиме їхнім здобуткам і досягненням.

Особливістю гуманізації освіти та виховання школярів є те, що основні напрямки, принципи і підходи в її реалізації визначені державою пріоритетними і встановлені на законодавчому рівні.

Вже у 1993 році у Постанові Кабінету Міністрів України «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») були визначені основні шляхи реформування освіти, а саме: подолання

обезцінення «загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел» та «відхід від засад авторитарної педагогіки ...» [23].

Зазначені принципи реалізації цієї програми: «... утворення системи партнерства учнів, студентів і педагогів; гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей ...» [23].

У Конституції України встановлено, що «... людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Кожен має право на повагу до його гідності» [12].

У Постанові Президії Академії педагогічних наук України від 01.07.2004 «Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні» визначені основні поняття, принципи і сутність гуманізації виховного процесу [24].

У цій постанові визначено, що «Гуманізація виховного процесу – організація виховання на засадах людяності, визнання цінностей людської особистості, її права на вільний розвиток та реалізацію своїх здібностей» [24].

Також зазначається, що одними із основних принципів виховання є:

«– принцип гуманізації виховного процесу означає, що вихователь зосереджує увагу на дитині як вищій цінності, ...;

– принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає, що учасники виховного процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної ...» [24].

Зазначені принципи «складають певну систему, вони є важливою складовою і взаємопов'язані з іншими. Їх органічне поєднання виступає запорукою ефективності виховного процесу» [24].

У наказі Міністерства освіти і науки, Міністерства молоді та спорту України від 31.10.2011 року «Про Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» зазначається про те, що «... мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ» [19].

У цьому наказі встановлено, що «Метою основних орієнтирів виховання є створення цілісної моделі виховної системи на основі громадянських та загальнолюдських цінностей ...» [19].

Також, зазначено, що «Для досягнення означеної мети передбачено реалізацію таких завдань:

– задоволення базових потреб особистості вихованця (фізіологічних потреб, потреби в безпеці, любові та прихильності, визнанні та оцінці, в самоактуалізації) в умовах окремого загальноосвітнього навчального закладу;

– реалізація у процесі роботи особистісно орієнтованого, діяльнісного, системного, творчого та компетентнісного підходів до організації виховного процесу в шкільному та класному колективах ...» [19].

Крім того, встановлюється, що «Основні орієнтири виховання розраховані на весь період виховної діяльності з учнями окремого класу з урахуванням їх вікових, індивідуальних та психолого-педагогічних особливостей (для роботи з учнями 1-4, 5-9 та 10-11 класів)» [19].

У цьому наказі вказано про те, що «У процесі виховання класний керівник (вихователь) керується особистісно орієнтованим підходом до здібностей, нахилів кожної дитини учня, тим самим створюючи умови для саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації на основі національних та загальнолюдських цінностей» [19].

У цьому наказі встановлено, що виховання учнів початкової школи відбувається шляхом «гуманізації взаємин у системах «учитель – учень», «учень – учень»; використання вчителем демократичного стилю спілкування з учнями; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості» [19].

У Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 року встановлено, що метою освіти є «... всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей ...» [8].

У цьому Законі визначено, що «... засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм, ... гуманізм, ... нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками...» [8].

У Постанові Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 року «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» зазначено про те, що «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості ...» [22].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 року встановлено, що «... система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, ... дбайливого ставлення до родини, своєї країни, ... спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству ...» [9].

Крім того, у Законі України «Про повну загальну середню освіту» вказується на те, що виховний процес «... є невід'ємною складовою

освітнього процесу у закладах освіти і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, ... та спрямовуватися на формування: поваги до гідності, ... нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якою ознакою; ... почуттів доброти, милосердя ...» [9].

У цьому Законі встановлено, що педагогічні працівники «...зобов'язані: дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками» [9].

Гуманізація освіти і виховання сучасної початкової школи відображається в концепції «Нова українська школа», яка ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки від 27.10.2016 року [13].

Концепція «Нова українська школа» (далі – НУШ) – це здійснення довгострокової реформи школи. НУШ – це сучасна початкова школа, яку учні відвідують із великим бажанням, приємними очікуваннями від спілкування з вчителями та учнями, відчуттям важливості особистої думки, можливості без страху висловлюватися з будь-яких питань і бути почутим всіма учасниками освітнього процесу.

Одними із основних аспектів НУШ є впровадження в практику сучасної початкової школи гуманізації освітнього процесу, акцентування на виявленні та вдосконаленні здібностей учнів, творчих задатків, забезпечення комфортних умов для перебування в школі, індивідуального підходу [20].

У Концепції НУШ метою освітнього процесу сучасної початкової школи є розвиток індивідуальності дитини із врахуванням його фізіологічних та психологічних особливостей, формування моральних і культурних цінностей, основних предметних і ключових компетентностей, необхідних навичок для подальшого життя і навчання [20].

Важливими результатами навчання в сучасній початковій школі є учні, як зацікавлені добре вчитися і досліджувати, вміють самостійно навчатися, перевіряють інформацію із різних джерел, відчувають себе українцями, як

громадяни України, з повагою ставляться до інших людей [20].

У Концепції НУШ провідне значення має педагогіка партнерства в освітньому процесі, яка будується на принципах гуманізму і направлена на доброзичливі та рівні партнерські взаємовідносин між всіма учасниками освітнього процесу [20].

У НУШ партнерство оснований на принципах: довіри, поваги, діалогу між всіма учасниками освітнього процесу, доброго і позитивного ставлення один до одного, поваги до особистості, виконання домовленостей, добровільного взяття на себе обов'язків, права кожного на свій свідомий вибір [20].

Велика увага в НУШ приділяється дитиноцентризму, що характеризується більш наближеного виховання і навчання дитини, із врахуванням її здібностей та поглядів на життя. Основними характерними ідеями дитиноцентризму в НУШ є:

- спрямування освітнього процесу із врахуванням інтересів та досвіду учнів;
- виховання в учнів незалежної особистості;
- перебудова освітнього середовища, яке зробить навчання цікавим для кожного учня;
- відсутності обмеження свободи учителя у педагогічній творчості зі сторони адміністрації сучасної початкової школи;
- практична спрямованість навчання і його взаємозв'язок із досвідом та розвитком учня;
- виховання гуманістичних поглядів і світогляду;
- всіляко підтримувати свободи і права учнів;
- створення психологічного і морального комфорту в освітньому середовищі [20].

За Концепцією НУШ, початкова освіта поділяється на два цикли: перший, адаптаційно-ігровий (1 – 2 класи) та другий, що має бути основним

(3 – 4 класи). За першим циклом учні мають звикнути до шкільного життя. Учителю буде наданий вибір у створення навчальних програм у межах стандарту освіти, а саме навчання буде організовуватися ігровими методами. У другому циклі в учнів формуються відчуття самостійності і відповідальності [13].

Ми вважаємо, що цикли, які буде проходити учень протягом навчання у сучасній початковій школі, тісно пов'язані з впровадженням гуманізації освіти та виховання. Будь-який цикл не буде ефективним без дотримання принципів гуманізації з боку вчителя. Учням потрібно відчувати підтримку та довіру від учителя. Без прояву поваги та доброзичливого ставлення до вихованців, учитель не зможе надати якісну освіту та виховати цілеспрямованих особистостей.

Ми дослідили впровадження у практику початкових шкіл гуманізації освіти і виховання в контексті НУШ.

Учителька початкових класів Мирошнеченко Тетяна Іванівна, яка працює у Придніпрянській загальноосвітній школі I – III ступенів Кобеляцької міської ради Полтавської області, ділиться своїм досвідом практики впровадження НУШ [18].

Учителька Мирошнеченко Т. І. навчилася поєднувати традиційні уроки з нестандартними підходами, роблячи навчання не тільки пізнавальним, але й цікавим. Під час освітнього процесу, вона використовує такі інтерактивні методи, як «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Робота в парах», «Акваріум», «Кубування», «Ромашка Блума» та багато інших [18].

Учителька намагається позитивно налаштувати учнів до навчання та створити атмосферу діяльності у класі, у якій комфортно почуватимуться, дізнатися більше про своїх учнів з метою знайти особистісний підхід до кожного. Організовані «Ранкові зустрічі», а також «Групові зустрічі», які являються компонентом «Ранкових зустрічей». Такі зустрічі допомагають учням знайти спільну мову одне з одним, що, у свою чергу, сприяє

згуртуванню колективу [18].

Вправа «Вітання. Знайомство», яку запроваджує у власній педагогічній практиці Тетяна Іванівна, також являє собою один із аспектів гуманізації середовища. Під час проведення цієї вправи, кожен учень говорить про те, яке ім'я йому до вподоби, щоб ним його називали. Школярам пропонується почергово проспівати ім'я одного з вихованців, потім вони дякують і потискають один-одному руку, обмінюючись компліментами [18].

Ми вважаємо, кращою практикою впровадження гуманізації освіти та виховання в контексті НУШ, учительки початкових класів Дашківської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кобеляцької міської ради Полтавської області Черненко Любові Миколаївни [35].

За її словами, працювати у НУШ хоч і нелегка, відповідальна робота, але безсумнівно цікава. Вона також проводить ранкові зустрічі, що позитивно впливають на відношення між учнями. На початку таких зустрічей школярі вітаються, діляться власним досвідом та переживаннями, ідеями та коментарями, з повагою відносячись до співрозмовників. Таким чином, учні пізнають уподобання однокласників та знаходять з ними спільну мову [35].

Любов Миколаївна зазначає, що учням подобається працювати в парах та разом дискутувати на запропоновану тему. Наприкінці таких зустрічей школярі заповнюють «Щоденник вражень», де діляться своїми думками щодо проведених організаційних заходів [35].

Учителька запевняє, що такі зустрічі впливають на формування компетентностей у молодших школярів, а саме компетентність спілкування українською мовою, соціальної, громадянської та компетентності культури, природної та екологічної компетентності [35].

На наш погляд, такі організовані зустрічі і вправи покращують стосунки і взаємодію між учнями, вибудовуються дружні стосунки в класі, створюються умови для довіри і доброзичливих відносин між учителем і учнями.

Ми вважаємо, що впроваджені на практиці ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання в контексті НУШ можливо застосовувати і в інших сучасних початкових школах.

Отже, особливості гуманізації освіти та виховання у сучасній початковій школі полягають у доброзичливому відношенні педагога до учня, допомагати школярам справлятися з їхніми переживаннями та почуттям, формування відчуття важливості кожного учня в житті класу та створення умов для розкриття його особистісного потенціалу.

З'ясували, що основні орієнтири, напрямки гуманізації освіти і виховання початкової школи визначені в законах України та підзаконних актах, які є пріоритетними для держави.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

2.1. Аналіз ефективних шляхів гуманізації освіти і виховання учнів сучасної початкової школи

Гуманізація освітнього процесу вимагає не лише теоретичного вивчення різних її аспектів, а й дослідження практики застосування ефективних шляхів гуманізації освіти і виховання в сучасній початковій школі.

Українська науковиця Баяновська М. Р. запропонувала шляхи гуманізації освіти і виховання, які, як показали наші дослідження є ефективними у сучасній початковій школі, а саме:

- створення доброзичливих відносин задля співпраці між усіма здобувачами освіти;
- формування у школярів високого рівня як моральної, так й емоційної культури взаємовідносин;
- облаштування комфортних умов та забезпечення певними технічними засобами для нормалізованого функціонування освітнього процесу, що має на меті виховати гуманну особистість з позитивними чеснотами та розвинутим почуттям співпереживання та поваги до інших [2].

Ми детально дослідили практичний досвід втілення ефективних шляхів гуманізації освітнього середовища в початковій школі Слов'янської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 Слов'янської міської ради Донецької області.

Учителька початкових класів Теслицька Лариса Георгіївна загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 Слов'янської міської ради Донецької області у своїй публікації «Гуманізація освітнього простору молодших школярів» на сайті школи зазначає, що упродовж століть кожне

покоління людей мало на меті удосконалювати та покращувати розвиток загальної людської культури. Авторка статті переконана, що зміни у культурі також відображаються у змінах усєї цивілізації за рахунок того, що обидва зумовлені поняття балансують одне з одним. Згідно з цим твердженням, занепад культури загрожує регресом і в людському добробуті. За словами Лариси Георгіївни, у другій половині минулого століття розквіт цивілізації випереджав піднесенню культури у результаті чого відбувся занепад духовних та моральних цінностей [33].

Нове покоління школярів зіткнулися з новими завданнями морального аспекту. Закінчивши школу та вступивши у дорослий світ, вони самі мають зводити систему цінностей. Людям, які були виховані за авторитарною системою навчання та виховання складно знайти спільну мову з тими, у кого за освітнім пріоритетом були принципи гуманізму, тому їм варто переосмислити та переоцінити авторитарні ідеї у способі мислення та спілкування [33].

Авторка відзначає, що нові покоління потребують оновлену, модерністичну педагогіку. Має бути така педагогіка, в основі якої стояв би людиноцентризм. Учителі початкових класів стають першими, хто знайомить нове покоління з такими поняттями як добро, благородність та людяність. Виховання добропорядної людини і стоїть на меті гуманної педагогіки [33]

Авторка статті вважає, що саме гуманна педагогіка сприяє розвитку потенціалу дитини та допомагає навчати школярів позитивному досвіду. Передусь цьому і психологічний комфорт та довірливі стосунки з учителем. Щире та тепле спілкування з вихованцями та створення комфортної атмосфери є осередком діяльності вчителя [33].

Лариса Георгіївна наводить цьому приклади у своїй педагогічній практиці. Так, з перших днів навчання учня у школі вона намагається знайти особистісний підхід до нього, дізнавшись його загальні вподобання та прагнення до опанування з будь-якої сфери життя. Вона проводить численні

педагогічні спостереження та психологічні дослідження які мають на меті допомогти розкрити особистість школяра. Безсумнівним є лиш те, що коли учню комфортно перебувати у класі, то його навчання здаватиметься йому простішим та цікавішим, що є передумовою зростанню академічного успіху в учнів. Школа це передусім заклад, який дає підростаючому поколінню знання та навички, які будуть необхідні їм у майбутньому [33].

У своїй роботі Лариса Георгіївна визначила свої головні шляхи гуманізації, а саме:

- рахування особистісних інтересів учнів;
- прагнення бачити навчання з позиції учня, бажання аналізувати методики та навчальний матеріал з точки зору вихованця;
- навчити учнів не боятися помилок, а навпаки, пояснювати їм, що без них неможливо навчитися виконувати завдання правильно, головне це вчасно виявити помилки, звернути на них увагу та проаналізувати їх;
- не намагатися «переробляти» хід мислення та пізнання учня, а лише направляти на потрібний для правильного та гуманного навчання шлях;
- прагнення створити теплу атмосферу у класі для того, щоб зробити освітній процес щасливим, радісним, а сам досвід школяра позитивним та цікавим [33].

Авторка статті обґрунтовує свій вибір ефективних шляхів гуманізації тим, що вона прагне знайти зародки таланту у кожному учневі та розкривати їхні вміння протягом усього навчального процесу [33].

Вона намагається приділяти увагу тому, щоб удосконалити процес пізнання з метою заохочення та більшого залучення здобувачів освіти в навчальний процес. Для цього, на своїх уроках Лариса Георгіївна використовує різноманітні дидактичні ігри та створення творчих завдань, що активізують пізнавальну діяльність у школярів [33].

З першого класу вчителька привчає учнів до коментованого письма. Вона аргументує свій вибір тим, що існує доведення, що коли учень виконує завдання мовчки він робить більше помилок у своїй роботі аніж коли коментує кожен етап роботи [33].

Навчити учнів мислити уголос являє собою одним з принципів роботи Лариси Георгіївни та один з варіантів зворотнього зв'язку. Під час коментування, учень керує не тільки своєю роботою, а й роботою усього класу, адже його уважно слухають інші здобувачі освіти. Із самих перших днів навчання у школі учні Лариси Георгіївни вчаться опановувати цей прийом у процесі написання елементів букв, цифр, промовляння слів [33].

Окрім традиційних років, вчителька проводить нестандартні уроки, що сприяють розвитку пізнавальної активності у школярів [33].

За словами педагога, під час таких уроків опановуються готові знання, проводиться пошук нових знань та розкривається внутрішня суть через гру, лекцію чи диспут. У своїй практиці Лариса Георгіївна провела такі нестандартні уроки, як урок-екскурсія, урок-свято, урок-аукціон, урок-відкриття та інші [33].

Учителька Теслицька Л. Г. зазначає, що під час кожного зі своїх уроків, вона надає учням висловлювати власні думки та коректно доводити свою точку зору. Як правило, у молодших школярів може зникнути бажання вчитися через велику кількість завдань, однак Лариса Георгіївна переконана, що треба не лише заохочувати учнів брати активну участь у навчальному процесі, а й розвивати у школярів потребу у набутті знань. Педагог переконана, що у цьому допоможе індивідуалізація та диференціація навчання [33].

Лариса Георгіївна переконана, що варто дізнатись, який спосіб засвоєння знань найбільше підходить учневі. Для цього, треба дізнатися про пізнавальні можливості школяра, психологічний та моральний стан, загальні уподобання тощо [33].

Теслицька Л. Г. пропонує такий вид робіт: робота з тестами або за зразком, самостійна робота у дошки. Вона переконана, що саме відчуття успіху мотивує учнів на подальші досягнення. Щоб підтримувати «ситуацію успіху» вона використовує різноманітні інтерактивні методи і прийоми у навчання і вихованні та використовує опорні-схеми. «Найкоротший шлях емоційного розкріпачення дитини, позбавлення її скутості, стимулювання художньої уяви, здатності до образного і вільного сприйняття навколишнього світу через гру, фантазування, театральну діяльність» – додає вона [33].

Учителька не прагне спрощувати навчальний процес, а лише робить його зрозумілішим. «Я на практиці помітила, що багато проблем можна вирішити, потоваришувавши дітей з образом. Молодші школярі освоюють навчальний матеріал краще, коли їм цікаво, коли він «оживає» на їхніх очах, коли класна кімната перетворюється на сцену, де вчитель і учні – актори. І тоді під час уроку відбуваються всілякі перевтілення в казкових героїв, персонажів прочитаних книг і, навіть, явища та речі.» – пише у своїй статті Лариса Георгіївна [33].

За її словами, гуманна педагогіка приділяє велику увагу мовленню вчителя. Кожне слово педагога має бути чітким, конструктивним та не нести негативних образів [33].

Учителька стверджує, що «... ніяка виховно-освітня робота школи, вчителів, навіть побудована на принципах гуманної педагогіки не дасть потрібних результатів, якщо не буде підтримки учнів їх родинами» [33].

Вона переконана, що першими педагогами для дитини стають її батьки.

Учителька проводить індивідуальні бесіди або консультації з батьками учнів, щоб дізнатися більше про середовище у якому навчаються школярі. Вона проводить моніторинг учбової діяльності, проводить анкетування та читає спеціальну літературу щоб бути більш підготовленою до колективного обговорення [33].

Щоразу, коли до неї приходять нові учні, вона намагається знайти до них індивідуальний та особистісний підхід, керуючись гуманною педагогікою. «Для нас, педагогів, важливо усвідомлювати, що тільки гуманно-педагогічний процес, покладений в основу розвитку особистості дитини, допоможе громадянину країни стати не просто людиною, а особистістю, корисною та необхідною українському суспільству в період його відродження й розквіту у майбутньому» – стверджує у своїй статті педагог [33].

Також, ми дослідили практичний досвід впровадження ефективних шляхів гуманізації освітнього середовища в початковій школі Світлогірської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кобеляцької міської ради, Полтавської області [31].

Учителька Соколенко Алла Василівна працює вчителем початкових класів. Протягом декількох років вона працює над проблемою «Використання ігрового навчання як засобу розвитку ключових компетентностей учнів початкової школи» [31].

На думку Алли Василівни, метод гри постає рушійною силою у розумовому розвитку молодшого школяра [31].

Уроки Алли Василівни, маючи сучасну техніку «... перетворюється на казку: можна мандрувати світом, переглядати презентації, наукові відеоролики, слухати музичні твори та розучувати пісні, займатися фізичними вправами, навчатися в грі. Гра поступово та непомітно на уроці переходить у серйозну, плідну роботу, захопившись якою, дитина не помічає, що вчиться, запам'ятовує нове, поповнюється запас понять, уявлень, розвиває уяву» [31].

На наш погляд, перегляд різноманітних презентацій та наукових відеороликів, прослуховування музичних творів та пісень, розвиває учня та створює для нього більше шляхів для самовдосконалення.

Алла Василівна стверджує, що використання “... елементів сучасних технологій сприяє гуманізації навчального спілкування, спонукає учнів до самостійної праці, творчого пошуку і мислення» [31].

Досвід учительки Соколенко А. В. показує, що «... методично правильна побудова і проведення уроків впливають на результативність процесу навчання. Використання елементів сучасних технологій сприяє гуманізації навчального спілкування, спонукає учнів до самостійної праці, творчого пошуку і мислення» [31].

Велику увагу вчителька приділяє оформленню класної кімнати: вона завжди повинна мати приємний та естетичний вигляд для створення комфортного та безпечного середовища для учнів [31].

На нашу думку, досвід Алли Василівни показує, що при підібраних методах навчання та відповідної побудови уроків, це позитивно впливає на ефективність процесу навчання [31].

Отже, реалізація ефективних шляхів гуманізації освітнього середовища в початковій школі Слов`янської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 Слов`янської міської ради Донецької області, в початковій школі Світлогірської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кобеляцької міської ради, Полтавської області, на нашу думку, покращило психологічний комфорт та довірливі стосунки з учителем, засвоєння знань учнями, взаємовідношення між вчителем, учнями та батьками, зацікавленість учнів в вивченні навчального матеріалу, сприяло формуванню впевненості учня та розвитку творчих здібностей.

2.2 Досвід США, Фінляндії з гуманізації освіти і виховання школярів

Вивчаючи дану тематику, ми дослідили досвід американських та фінських учителів та вчених, які запропонували власні підходи і ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання школярів.

Джеффри Остін є учителем гуманітарних наук у школі Skyline в Енн-Арборі, що розташована у штаті Мічиган, США. У 2016 році Джеффри було названо найкращим вчителем року в окрузі Ваштено, а в 2018 році він був прийнятий до Корпусу інноваційних педагогів у штаті Мічиган за його роботу, спрямовану на усунення прогалин у досягненнях і можливостях у Skyline Writing Center [38].

Джеффри Остін зазначає, що вчителі можуть гуманізувати школи разом з учнями і при цьому додає, що учнів більше цікавлять зміни в підходах навчання ніж зміни в освітніх технологіях. Він провів опитування серед своїх учнів щодо підходів гуманізації освітнього процесу та поділив їхні відповіді на три основні напрями: довіра до учня, цінування його активності на уроках і необхідність зворотного зв'язку від учителя [38].

За його спостереженнями, учні цінують наданий їм простір і час для навчання та прояву себе як особистості, що дає їм можливість самостійно розв'язувати завдання, не маючи потреби порівнювати свою відповідь із поглядами вчителя на спосіб розв'язання завдання. Коли вчителі довіряють учневі формувати навчальне середовище відповідно до їхніх потреб, а не бажань вчителя, учні перестають турбуватися про вірність і правильність їхніх суджень і починають працювати над тим, щоб спільними зусиллями учнів та вчителя досягти певних академічних цілей [38].

Перше, що пропонує Джеффри Остін – це довіряти своїм учням. На думку американського вчителя, учні бажать мати більше вибору щодо читання різних творів та публікацій, які вони обговорюють у класі, і ми повинні довіряти нашим учням приймати рішення, які допомагають сформувати навчальне середовище відповідно до їхніх потреб [38].

У своїй статті Джеффри Остін ділиться досвідом використання Harkness Discussions [40] на своїх уроках, що є методом викладання та навчання, який заключається у тому, щоб залучити всіх учнів до спільного обговорення певної теми за одним столом [38].

Дискусія відбувається на підбадьорливих тонах у відкритому для співбесіди середовищі лише з поодиноким або мінімальним втручанням учителя до процесу. Школярі вибирають тему для обговорення і як саме це робити, що виховує впевнену спільноту, яка цінує та враховує голос кожного учня [38].

«Ця дискусія ще раз підтвердила багато моїх переконань і практик щодо того, що означає зробити школи із гуманними просторами, і ця дискусія зміцнила ідею про те, що часто те, що ми вважаємо рутиною або «здоровим глуздом», не є універсальним для наших закладів» (Переклад мій – К. Ж.) [38].

Другим важливим шляхом гуманізації освіти сучасної школи на думку Джефрі Остіна є цінування грамотності учнів та їхнього рівня знань. «Наші учні — надзвичайно захоплюючі люди з багатими знаннями та навичками, але часто те, що учні вміють робити, і знання, якими вони володіють, не дуже багато або не дуже часто цінуються у школі» (Переклад мій – К. Ж.) – пише у своїй статті Остін, наполягаючи на тому, що варто приділяти увагу не тільки почуттям учнів, а й їхнім рівням знань задля заохочення здобувачів освіти до активної участі у навчальному процесі [38].

Під час однієї з дискусій, яку вів Джефрі Остін, його учень розповів, що йому доводиться чекати цілий день аби зробити те, що йому подобається. За словами автора, потрібно, щоб учні мали змогу використовувати свій набутий досвід зі спілкування з однолітками або займаючись хобі, враховувати у навчальному процесі, адже учні люблять займатися тим, що їх справді хвилює. Натомість Д. Остін пропонує ще і власний підхід, який базується на тому, щоб залучити дослідницькі навички учня, набуті впродовж спілкування з однолітками або займаючись улюбленим хобі щоб розкрити школяра як особистість [38].

У третьому підході до гуманізації освіти, автор підкреслює значущість надання від учителя своєчасного змістовного зворотного зв'язку учням. Для

кожного учня важливо не лише заробити відповідний бал за їхню роботу, а й отримати коментар від учителя, який буде мотивувати школярів та сприяти подальшим академічним успіхам. Не всі учні отримують письмові відгуки від учителів: іноді, трапляється так, що учень може провчитися увесь семестр не отримавши жодного коментаря від учителя. Джефрі Остін погоджується, що для цього учитель повинен витратити чимало часу, але це дуже важливо для розвитку учнів як особистостей. Автор наводить приклад, що навіть простий зворотній зв'язок у вигляді «+» або «-» змушує учнів взяти до уваги їхній результат роботи, що може докорінно змінити траєкторію їхнього навчання [38].

На думку Джефрі Остіна, створення більш гуманізованої школи це не придбання більше комп'ютерів чи втручання в особистий простір учня, навпроти, усе починається з досить простого твердження щодо ставлення до учнів як до самостійних учасників спільноти і цінувати те, ким вони є, а не за їхні бали, що вони отримують впродовж семестру та надати їм підтримку задля формування комфортного навчального середовища відповідно до потреб та бажань учнів [38].

Також на власному сайті Джефрі Остін ділиться цінувати думки та почуття учнів. Він стверджує, що класні кімнати мають бути місцями де голос кожного учня буде почутим а також де буде можливість підвищити впевненість учнів у своїх висловлюваннях. Джефрі Остін вважає, що школи мають бути місцем для справедливості, інклюзії та популяризації голосів учнів, що даватиме учням свободу на самопрояв [37].

Автор робить висновок, що учні мають право вирішувати, що вони хочуть читати або про що написати, чи навіть у якому форматі проводитиметься урок, так вони демонструють володіння важливими навичками. Це також означає переміщення життєвого досвіду учня у центр практики в класі [37].

Шляхи гуманізації запропоновані іншими педагогами також

зумовлюють надання школярам вибору у процесі навчання.

Сучасний американський науковець Ендрю Джонсон, зупиняється на наступних домінуючих принципах гуманізації освіти, які можуть покращити рівень досягнення певної мети. Автор підкреслює, що навчання учнів повинно бути незалежним та вільним, що означає надання право школярам обирати те, що вони бажають вивчити. У такий спосіб школярі тренуються демонструвати власні знання та навички. Ендрю Джонсон має на увазі, що варто застосовувати даний прийом лише коли вибір відповідає обставинам що йому передують. Безсумнівно, вибір завжди існує – від відсутності його варіацій до безлічі різновидів селекції. Проте між цими двома протилежними категоріями створюється багато варіантів вибору, який буде наданий учням [42].

Американський дослідник Ендрю Джонсон пропонує наступні варіанти вибору для учнів:

- вибір у наборі (покласти приблизно п'ять книг перед учнями, залишивши вибір читива їм самим);
- відсутність вибору (доповісти учням, яку конкретну книгу вони будуть вивчати та які завдання повинні бути опрацьованими);
- вибір у категорії (учні вивчають тему громадянської війни, однак вони самі мають право обрати книгу дотичну до цієї теми або досліджувати новий матеріал самостійно);
- повний вибір (запропонувати учням обрати тему або художню літературу для науково-дослідної роботи, вказавши головні критерії роботи та строк її здачі) [42].

Дослідники феномену гуманізації освіти також виокремлюють два аспекти олюднення навчального процесу: позитивна самоспрямованість та самостійність як розвиток регулюючої системи, здатність повністю брати на себе відповідальність за опрацювання вивченого як розвиток нормативно-емоційної системи, формування творчого потенціалу як аспект пізнання

дивергентного мислення та захоплення до різних видів мистецтв для розвитку емоційної системи [42].

Існують інші підходи до шляхів гуманізації освіти та виховання сучасної школи пропонує Джал Мехта, професор Гарвардської вищої школи освіти. Він досліджує як перейти від механічного онлайн-навчання до глибокої взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Автор дотримується точки зору, що очне навчання у школі набагато краще впливає на учнів ніж його онлайн-еквівалент, тож школи стараються відмовитися від віртуального проведення уроків. Однак на думку Джал Махта, учні вважають що те, що вони вивчають те, що не пов'язане з навколишнім світом, і не допоможе їм набути необхідні навички [44].

«Перший урок, який нам усім потрібно засвоїти, і який показала пандемія, це межі загального навчання. Деяким учням справді подобалося не відвідувати школу — відсутність соціального тиску та тривоги зробила їх більш здатними зосередитися на навчанні. Деякі були дуже самотні вдома і не могли дочекатися, коли школа знову відкриється» (Переклад мій – К. Ж.) – стверджує у своїй статті Джал Мехта, описуючи ситуації, що виникли під час пандемії covid-19 і наголошуючи про різний тип учнів, що навчаються в одному класі. Так, деяким учня під час уроку було до вподоби листуватися у чаті, ніж вести активні дискусії по відеозв'язку, інші знайшли себе у віртуальних дискусійних групах. Автор висуває питання, яким чином можна створити комфортні умови для навчання як учням-екстравертам, які швидко сприймають інформацію та інтровертам, рефлексивним мислителям [44].

На нашу думку, для кожного типу учнів потрібен свій новітній та індивідуальний підхід для засвоєння та вивчення навчального матеріалу.

Джал Мехта вказує, що потрібно зосередити увагу на тому, як зробити школи більш людяними. Унаслідок пандемії учителі почали частіше спілкуватися як з учнями, так з їхніми батьками, обговорюючи їх самопочуття та життєві обставини [44].

Джал Мехта підкреслює, що зазвичай учителі дуже поспішають, прагнучи щоб їхні учні перейшли з одного класу – в інший, з однієї теми до наступної, забуваючи, що основна робота педагога – це спілкування з родинами для виховання цілісних та успішних особистостей [44].

Автор статті переконаний, для того, щоб зробити школи більш людиноцентричними, потрібно щоб уроки починались пізніше нормалізованого розкладу, аргументуючи це тим, що за даними деяких досліджень, психічне здоров'я учнів значно покращилось протягом весни 2020 року у зв'язку з тим, що учні стали приділяти більше часу на власний сон, що допомогло знизити рівень стресу в організмі [44].

На думку Джал Мехти, у класах, де вчитель побудував міцні стосунки та теплі відносини з учнями, процвітає навчання, тоді як у класах, де вчитель зосереджений лише на дотримання навчального плану, такого не спостерігається [44].

Також Джал Мехта стверджує, що творчі вчителі дозволяють вмикати та обирати музику під час перерви, розробляють цікаві завдання та план індивідуальної перевірки учнів. Такий підхід надає учневі право вибору та свободу власної творчості задля досягнення власних академічних цілей. Такі вчителі легко вирішують питання, зокрема вмикання камер під час уроку під час використання онлайн-платформи Zoom [44].

Результати такої кропіткої та водночас винагородливої роботи були вражаючими. Учениця школи Каско Бей Шарлотта Боудер, зі штату Мен, придумала пісню що розповідає про поведінку суспільства під час соціальної ізоляції. Вона використала програму EL education network, національної комерційної організації, що співпрацює з вчителями різних шкіл та заохочує учнів розвивати та застосовувати свої вміння та навички для досягнення професійних та академічних результатів [39]. Шарлотта Боудер залучила 34 музиканти з 11 шкіл та семи штатів – від струнних гравців середніх класів до учнів початкової школи. Усі учасники музичного проекту, що отримав назву

«Make the World better» змогли виконати пісню віртуально. Даний проєкт являється найбільш надихаючим та успішним серед створених творчих завдань під час пандемії [44].

Джал Мехта зазначає, що для «олюднення» шкіл, адміністрація разом з учителям вносять значні організаційні зміни у щоденний устрій учня задля більшого залучення учнів та розвиток їхнього творчого потенціалу. Деякі школи вирішили відмовитися від семестрів, що складаються з семи уроків на день до системи чверті, де учні вивчають не більше трьох предметів за навчальний семестр. Це зменшує навантаження вчителів та дає їм змогу зосередитись на меншій кількості учнів, що, у свою чергу, позитивно впливає на налагодження стосунків з учасниками освітнього процесу [44].

Інші школи вирішили приділити велику увагу учням зорієнтуватись у віртуальних класах. Так, у школі Ла Фолетт зі штату Вісконсин за кожним з педагогічного колективу або адміністрації закріпила 10 – 15 учнів. Таким чином, школярі можуть подзвонити їм щоб отримати відповідну допомогу або пораду під час онлайн-навчання [44].

На наш погляд, завдяки такому підходу, учні відчуватимуть підтримку з боку педагогів та почуватимуться менш самотніми протягом усього віртуального навчання та спілкування.

Джал Мехта вказує на те, що багато вчителів повідомляють, що засвоюють з учнями удвічі менше матеріалу, ніж у часи до пандемії. У зв'язку з цим постає питання, як саме учням надолужити те, що вони втратили через пандемію covid-19. Але в той же час, як зазначає у своїй статті Джал Мехта, жодна дитина не має залишитись позаду навчального процесу, що означає повне залучення усіх учнів до вивчення матеріалу та зацікавлення їх в активній участі на уроках [44].

Виходом з цієї ситуації буде чітке визначення того, що потрібно скоротити за програмою, а що залишити. Автор статті пропонує учителям разом з адміністрацією працювати разом, аби вирішити, які теми зберегти а

які варто усунути [44].

Джал Мехта наголошує, що вчителі теж мусять почуватися у безпеці та відчувати підтримку від суспільства. Учителям потрібно, щоб їхню роботу визнавали та поважали, на додачу до створення комфортних умов праці, які дозволяли би педагогом допомагати учням більш якісно досягати успіхів [44].

Підсумовуючи, автор додає, що наразі є шанс перебудування та переосмислення шкіл на більш гуманізоване середовище де буде комфортно не тільки учням, а й педагогам [44].

На нашу думку, в умовах пандемії, дистанційного навчання та повномасштабної війни, гуманізація освіти і виховання вимагає від учителів розроблення нових методів, прийомів та засобів навчання і виховання, враховуючи при цьому особисті інтереси та вподобання кожного учня.

Інші думки з питань шляхів гуманізації освіти і виховання наводить віце-президентка з політики та адвокатури Ліліан Пейс у своїй статті «Як ми можемо використовувати технології задля гуманізації навчання» [46].

Вона стверджує: «Пандемія змусила усвідомити, що справа не в тому, коли чи де навчаються учні, а в тому, що вони вивчають» (Переклад мій – К. Ж.) [46].

За словами авторки, технологічні засоби не повинні бути головним чинником відповідно до потреб учнів. Якщо вчителі зосереджуватимуться на тому, що саме цікаво учню вчити, то зрозуміють що учні набувають певного досвіду з вивченого матеріалу, який можна використати під час навчання [46].

Ліліан Пейс переконана, що створення зацікавленої спільноти для навчання і є одна з можливостей гуманізувати навчальний процес та нової демонстрації навчання у цілому [46].

Також авторка переконана що вчителів варто зосередитися на спілкуванні та стосунках з учнями. Це допомагає учителеві зрозуміти учня на

соціально-емоційному рівні, тобто з якими труднощами стикається кожен учень протягом усього навчання [46].

Авторка додає, що варто зосередитися на моральному та психічному здоров'ї учня щоб краще зрозуміти його потреби та підібрати такі методи навчання та виховання, які підходять саме йому [46].

На думку Ліліан Пейс, розширення можливості учнів стосовно самостійно ведення дискусій у віртуальному середовищі може стати дуже корисним для гуманізації навчання. Коучінг «рівний-рівному» тобто суб'єкт-суб'єктне ставлення до учня, коли учневі надається право у керуванні дискусії під час онлайн-уроку. Авторка пише: «Ми не можемо вдавати, що будемо задовольняти потреби учнів лише за допомогою комп'ютера. Ми маємо розробити освітні системи, використовуючи доступні нам технології, які справді базуються на стосунках, налаштовані на соціально-емоційне навчання та академічний зміст» (Переклад мій – К. Ж.) [46].

Яскравим прикладом застосування ефективних шляхів гуманізації освіти і виховання є початкові школи Фінляндії. Початкові школи славляться тим, що в них високий рівень довіри до учнів, їхніх батьків, так само, як і до педагогічних працівників. Довіра до вчителів означає, що їм надається повна свобода у виборі формуванні індивідуального навчального середовища для кожного школяра, що відповідатиме потребам усім учасникам освітнього процесу. Батьки учнів, у свою чергу, довіряють педагогам щодо ухвалення рішень задля покращення навчання їхніх дітей. Учителі упевнені у школярах та у їхньому сумлінному ставленні щодо підготовки до занять. Учні мають довірливі відносини з учителями, тому, що не сумніваються щодо спроможності їх надати відповідні знання та навички, які необхідні для досягнення успіхів після навчання у школі [26].

Про досвід впровадження гуманізації освітнього процесу у сучасній початковій школі Фінляндії поділилася вчителька Новопечерської школи м. Києва Марина Пристінська. Вона зазначає, що перед тим, як учень вступає

до школи, його вихователі заповнюють картку для майбутнього вчителя щоб той, у свою чергу, завчасно ознайомився з індивідуальними особливостями школяра. Крім того, учителі лагідно та доброзичливо ставляться до учнів з перших днів їх навчання [27].

У серпні, коли розпочинається новий академічний рік у початковій школі, учитель зустрічається з батьками кожного учня, де вони обговорюють подальші навчальні плани, педагог вислуховує пропозиції того, чого б хотів навчитися школяр, і думку самого учня стосовно тем навчання. Академічні очікування записуються у спеціальній картці, яку будуть переглядати за навчальний рік щонайменше двічі: у кінці першого півріччя, щоб впевнитись у тому, що навчання учня здійснюється у правильному напрямку, в іншому випадку, виникає потреба у коригуванні навчання, та під кінець навчального року, з метою підбиття підсумків та визначення певних результатів [27].

На нашу думку, такий спосіб ведення карток також можна запровадити і в українських початкових школах.

Пристінська М. зазначає, що батьківські збори у Фінляндії організовані і проводяться в індивідуалістично-особистісного напрямку, що означає, що вчитель веде бесіду з кожним учнем та його батьками окремо [27].

На наш погляд, цей підхід треба застосувати в українських умовах, що надасть можливість вчителям початкових класів враховувати потреби та інтереси учнів в навчанні.

Для фінської шкіл важливо враховувати індивідуальні здібності учнів та розкриття потенціалу кожного школяра у процесі навчання та виховання [27].

Важливими у освітньому процесі є саме учні, тож за потреби учитель має право відійти від щоденного плану занять, щоб допомогти школярам у розумінні теми та приділити їм більше часу ніж того вимагає програма. Надолужити вивчення розділів, які не встигли опрацювати, можна наступного уроку або навіть наступного навчального року [27].

За словами Марини Пристінської, на стінах класу вчителі розвішають малюнки, зроблені школярами, задля візуальної підтримки учнів, а також це являється ефективним способом розвивати впевненість у вихованців [27].

Учителі не карають учнів низькими оцінками, не сварять, а стараються зрозуміти їх та знайти індивідуальний підхід до кожного [27].

Тому, учні, які знаходяться у кімнатах класу, відчують комфорт та спокій, що позитивно впливає на засвоєння навчального матеріалу.

Отже, педагоги та вчені США та Фінляндії зазначали, що учителі мають поважати почуття та гідність учня, довіряти та допомагати у досягненні академічних цілей. Гуманна педагогіка є протилежною від авторитарної, тому що заснована перш за все на духовних засадах.

Гуманізація освітнього середовища привчає учнів сучасної початкової школи робити правильний вибір, навчає як гуманно вчиняти незалежно від ситуації. Гуманне виховання направлено на те, щоб виховати добропорядного громадянина, який допомагає іншим людям.

ВИСНОВКИ

Проведене вивчення нами теми: «Шляхи гуманізації освіти і виховання в сучасній початковій школі» дозволяють зробити такі висновки.

Отже, ми з'ясували формування поняття «гуманізм», що базується на сприйнятті людини як найвищої цінності, одних із перших педагогів та філософів, що несли гуманістичні ідеї у світ. З плином часу, розуміння цього поняття піддавалося змінам, підлаштовуючись під тогочасні тенденції та цінності. Згодом поняття гуманізму почали використовувати під час освітнього процесу у школах. Таким чином, були створені судження про «гуманізацію освіти», «гуманізацію виховання» тощо. Школи гуманістичного спрямування виховують сильних та успішних особистостей, які готові допомагати іншим. Без впровадження ідей гуманізму освітні заклади стають дегуманізованим середовищем, які унеможливають повноцінний розвиток особистості та її творчого потенціалу.

Особливості гуманізації освіти та виховання полягають у специфіці відносин між педагогом та учнем, а саме суб'єкт-суб'єктна взаємодія, прояв доброзичливого ставлення до учня, сприйняття його таким, яким він є, допомога та піклування про школяра під час освітнього процесу. У гуманізованому середовищі учитель повинен формувати почуття важливості кожного учня та створити відповідні умови для розкриття потенціалу здобувачів освіти. Доброзичливе ставлення до школяра має на меті мотивування школяра на виконання нових академічних цілей, активізувати пізнавальну діяльність та сформувати моральні та духовні переконання. Основні напрямки, принципи і підходи в реалізації гуманізації освіти та виховання початкової школи встановлені на законодавчому рівні та є пріоритетними для держави.

Вивчивши зарубіжний досвід з постановленої проблематики, ми з'ясували, що ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання є наступні:

довіряти учням приймати рішення, які допомагають сформувати навчальне середовище відповідно до їхніх потреб; цінувати та враховує голос кожного учня; залучати всіх учнів до спільного обговорення певної теми за одним столом; цінувати грамотності учнів та їхній рівень знань та навичок; залучати дослідницькі навички учня, щоб розкрити школяра як особистість; надавати учителем своєчасний змістовний зворотній зв'язок з учнем; ставитися до учнів, як до самостійних учасників спільноти і цінувати те, ким вони є, а не за їхні бали; формувати комфортне навчальне середовище відповідно до потреб та бажань учнів; цінувати думки та почуття учнів; давати учням свободу на самопрояв; надання право школярам обирати те, що вони бажають вивчити із запропонованого вчителем набору; побудувати міцні стосунки та теплі відносини з учнями; учителю лагідно та доброзичливо ставитися до учнів з перших днів їх навчання; вчителю вести бесіди з кожним учнем та його батьками окремо. Висвітлений нами зарубіжний досвід впровадження ефективних шляхів гуманізації освіти і виховання школярів можливо застосовувати в українській сучасній початковій школі.

На прикладі початкової школи Слов`янської загальноосвітньої школи І – III ступенів № 5 Слов`янської міської ради Донецької області, початкової школі Світлогірської загальноосвітньої школи І – III ступенів Кобеляцької міської ради, Полтавської області, початкової школи Придніпрянській загальноосвітній школі І – III ступенів Кобеляцької міської ради Полтавської області, початкової школи Дашківської загальноосвітньої школи І – III ступенів Кобеляцької міської ради Полтавської області ми проаналізували ефективні шляхи гуманізації освіти та виховання, що полягають у наступному: створювати довірливі стосунки між учителем та учнями, комфортну атмосферу для навчання, щоб зробити освітній процес радісним і бажаним; формувати умови для доброзичливого спілкування не лише з учнями, а і з їхніми батьками; організовувати ранкові, групові зустрічі учнів, які утворюють дружні стосунки, довіру і добрі відносини між школярами та

вчителем; навчати учнів не боятися робити помилки, при цьому вчасно їх аналізувати і виправляти; сприяти розкриттю талантів кожного учня протягом всього навчання, виявляти і розвивати творчі здібності учнів; розробляти творчі завдання для розвитку пізнавальної діяльності учнів; ознайомити учнів з перших днів навчання з поняттями: людяність та добро, знайти особистісний підхід до кожного учня, враховувати його вподобання та інтереси; створити комфортні умови для розкриття особистості школярів; намагатися з позиції учня дивитися на поданий навчальний матеріал і при необхідності корегувати його зміст; виховувати в учнів почуття поваги один до одного та співпереживання; формувати в учнях впевненості у своїх здібностях; надавати можливість учням висловлювати власні думки, а при необхідності обґрунтовувати свою точку зору.

РЕЗЮМЕ

У курсовій роботі «Шляхи гуманізації освіти і виховання в сучасній початковій школі» було розглянуто теоретичні та практичні аспекти гуманізації освітнього середовища, розкрито сутність гуманізації освіти і виховання школярів, з'ясовано особливості гуманізації освіти і виховання учнів у сучасних умовах, вивчено досвід зарубіжних країн з гуманізації освіти і виховання школярів, проаналізовано ефективні шляхи гуманізації освітнього процесу учнів сучасної початкової школи. Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідити ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання в реальних умовах сьогодення.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською і англійською мовами, списку використаної літератури.

Обсяг роботи складає 59 сторінок. У списку використаної літератури 49 джерел, зокрема 35 – українською мовою, 13 – англійською мовою, 1 – французькою мовою.

Основною метою роботи було розкрити сутність гуманізації освіти та виховання школярів, проаналізувати ефективні шляхи гуманізації освіти і виховання учнів сучасної початкової школи.

Перший теоретичний розділ містить теоретичні основи про гуманізм та гуманізацію, історичний шлях від початку їх формування до сьогодні, особливості гуманізації освіти і виховання школярів, відомості учених, педагогів, філософів та дослідників щодо постановленої проблеми.

Другий практичний розділ складається з вивчення досвіду США, Фінляндії з гуманізації освіти і виховання школярів та аналізу ефективних шляхів гуманізації освіти і виховання учнів та реалізація їх в практиці початкової школи Слов'янської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 5 Слов'янської міської ради Донецької області, початковій школі Світлогірської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кобеляцької міської

ради, Полтавської області, початкової школи Придніпрянській загальноосвітній школі I – III ступенів Кобеляцької міської ради Полтавської області, початкової школи Дашківської загальноосвітньої школи I – III ступенів Кобеляцької міської ради Полтавської області.

Ключові слова: гуманізація освіти, гуманізація виховання, освітній процес, початкова школа, шляхи гуманізації.

ABSTRACT

In the term paper "Ways of humanizing education and upbringing in modern elementary school" the theoretical and practical aspects of humanizing the educational environment were considered, the essence of humanizing education and upbringing of schoolchildren was revealed, the peculiarities of humanizing education and upbringing of students in modern conditions were clarified, the experience of foreign countries with humanization of education and upbringing of schoolchildren, effective ways of humanizing the educational process of modern elementary school students were analyzed. The topicality of the topic is determined by the need to investigate effective ways of humanizing education and upbringing in real conditions today.

The coursework consists of an introduction, two chapters, conclusions, a summary in Ukrainian and English, a list of used literature.

The volume of the work is 59 pages. The list of used literature includes 49 sources, including 35 in Ukrainian, 13 in English, and 1 in French.

The main goal of the work was to reveal the essence of humanizing education and education of schoolchildren, to analyze effective ways of humanizing education and education of modern elementary school students.

The first theoretical section contains the theoretical foundations of humanism and humanization, the historical path from the beginning of their formation to today, the features of humanization of education and upbringing of schoolchildren, information of scientists, teachers, philosophers, and researchers regarding the stated problem.

The second practical section consists of the study of the experience of the USA and Finland in the humanization of education and upbringing of schoolchildren and the analysis of effective ways of humanizing education and upbringing of students and their implementation in the practice of the primary school of the Slavic comprehensive school of grades I-III of No. 5 of the Slavic

city council of the Donetsk region, primary school of the Svitloghorsk comprehensive school of grades I-III of the Kobelyatsk city council, Poltava region, elementary school of the Pridnipryansk comprehensive school of grades I-III of the Kobelyatsk city council of the Poltava region, primary school of the Dashkiv comprehensive school of grades I-III of the Kobelyatsk city council of the Poltava region.

Key words: humanization of education, humanization of upbringing, educational process, primary school, ways of humanization.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвілі Ш. Педагогічні притчі. Харків: «ШКОЛА», 2017. С. 226.
2. Баяновська М. Вітчизняні та зарубіжні школи гуманістичного виховання та їхній вплив на організацію практики моральних вчинків дитини. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. URL:<https://www.zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-45-48/617-vitchiznjani-ta-zarubizhni-shkoli-gumanistichnogo-vihovannja-ta-yihnij-vpliv-na-organizatsiju-praktiki-moralnih-vchinkiv-ditini>.
3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ. Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717891/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%BD%D0%B0_%D1%88%D0%BB%D1%8F%D1%85%D1%83_%D0%B4%D0%BE_%D0%B4%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9.pdf.
4. Волинець Л. Л. Ідея гуманізації освіти і філософії Едгара Морена. Український педагогічний журнал. Київ: «Педагогічна думка», № 4. 2015. С. 104 – 113.
5. Годлевська Д. М. Реалізація гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського у практиці підготовки студентів університету. Серія № 11 випуск 2. 2004. С. 69 – 75. URI:<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3787>.
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Алексеєнко Т. Ф. та ін. Заг. ред. І. Д. Зверєвої. Ін-т проблем виховання НАПН України та ін. Київ. Сімферополь: Універсум, 2012. 535 с.
7. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. 2-е видання. Київ: «Обереги», 2004. С. 16.
8. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. База

даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

9. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/463-20#Text>.

10. Зязюн Л. І. Мова – ексклюзивна домінанта гуманістичної парадигми освіти й виховання. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322366508.pdf>.

11. Іващенко К. В. Гуманізм навчально-педагогічної системи А. С. Макаренка. Методичні основи виховного процесу. УДПУ. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2276/1/Humanism_pedagogichnoi_systemu_Makarenka.pdf.

12. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

13. Концепція «Нова українська школа». Рішення колегії Міністерства освіти і науки від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

14. Кузьмінський А. Гуманістичні засади педагогіки в контексті освіти для миру. Збірник наукових праць «Освіта для миру» Том 2. Київ – Переяслав-Хмельницький: ТОВ «Юрка Любченка», 2019. С. 294 – 305. URL: http://ipood.com.ua/data/UAPLForum2019/volume_2_2019.pdf.

15. Левченко С. В., Павлушко Г. А. Гуманна педагогіка – педагогіка майбутнього. Гуманізація найкоротший шлях до особистості. Кременчук. 2020. С. 31 – 34. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/25.09.2020/368>.

16. Маріуц І. О. Теоретичні аспекти гуманізації шкільної освіти: погляди учених зарубіжжя. Український педагогічний журнал. Київ: «Педагогічна думка», № 4. 2015. С. 120 – 128.

17. Марчук С., Чемерис І. Гуманізм, народність та природовідповідність – визначальні принципи педагогічної системи К. Д. Ушинського. Педагогічний часопис Волині. Луцький педагогічний коледж Луцьк № 4 (11). 2018. С. 38 – 44.

18. Мирошнеченко Т. І. Практика впровадження НУШ. URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1ezCQnmbZCt28vPFUOVRINvFcGNg30bg4>.

19. Наказ Міністерства освіти і науки, Міністерства молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України». База даних «Законодавство України». ВРУ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text>.

20. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Zag. red. N. M. Bibik. Navchalno-metodичний posibnik. Kyiv : Litera LTD, 2018. 160 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>.

21. Попович М. В. Гуманізм. Енциклопедія Сучасної України. Редкол.: І. М. Дзюба та ін. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-24649>.

22. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

23. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896-93-п «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.

24. Постанова Президії АПН України від 01.07.2004 № 1-7/6-98 «Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні». База

даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04#Text>.

25. Окольнича Т. Ідея всебічного виховання в педагогічній думці України XVI – початку XVII століть. Педагогічні науки. Випуск 99. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036397.pdf>.

26. Покідна В. Коли менше не означає краще: 10 фактів про фінську модель освіти. URL: <https://www.segodnya.ua/opinion/pokidinacolumn/kolimenshe-oznacha-krashche-10-faktv-pro-fnsku-model-osvti--699537.html>.

27. Пристінська М. Початкова школа у Фінляндії: корисності. URL: <https://osvita.ua/school/reform/55335/>.

28. Савченко О. Я. Напрями оновлення початкової школи. Київ: Початкова школа, 1991. № 10. С. 2 – 8.

29. Сакур. А. В., Кадлубович Т. І., Черняк Д. С. Створення ситуації успіху на заняттях з гуманітарних дисциплін – передумова гуманізації освіти. Навчально-освітній журнал. Освітній дискурс: збірник наукових праць. Вип. 25 (7-8), Київ. 2020. С. 48 – 57.

30. Севастюк М. С., Слабко В. М. Сучасна початкова школа в освітніх вимірах Василя Сухомлинського. Педагогічні науки: реалії та перспективи Випуск 69. 2019. Серія 5. DOI: <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.50>.

31. Соколенко А. В. З досвіду роботи вчителя початкових класів Світлогірської ЗОШ І-ІІІ ст. Кобеляцької міської ради Соколенко Алли Василівни. URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1JVatET5ISkngJBhbapVXuBGYJP-X-uX>.

32. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

33. Теслицька Л. Г. Гуманізація освітнього простору молодших школярів. URL: <http://school-5.org.ua/metod-portfolio/dosvid-vchiteliv/473-gumanizatsiya-osvtnogo-prostoru-molodshih-shkolyarv-teslicka-larisa-georgiyivna-uchitel-pochatkovih-klasv.html>.

34. Ушинський К. Д. Твори. В 6-ти т. Т. 2. Педагогічні статті та матеріали до «Детского мира» та «Родного слова». Відп. за укр. вид. Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. Київ : Рад. шк., 1954. 449 с.

35. Черненко Л. М. Досвід роботи Черненко Любов Миколаївни, учителя початкових класів Дашківської загальноосвітньої школи. URL: https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1YnxaGKlybvjbCw_jKBWu0xeeqRak6ay5.

36. Albright P. Relationships make all the difference. 2007. URL: <https://www.ahaprocess.com/relationships-make-all-the-difference/>.

37. Austin J. About Jeffrey. Jeffrey Austin. URL: [https:// jeffreyaustin. org/about/](https://jeffreyaustin.org/about/).

38. Austin J. Humanizing School: 3 Ways to Make Students Feel Valid and Valued. Teach Better. URL: <https://teachbetter.com/blog/humanizing-school/>.

39. El Education. EL Education. URL: <https://eleducation.org/>.

40. Contributors to Wikimedia projects. Harkness table – Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: [https://en. wikipedia. org/ wiki/Harkness_table](https://en.wikipedia.org/wiki/Harkness_table).

41. James P. Comer. Pedagogy4Change. URL: <https://www.pedagogy4change.org/james-p-comer-significant-learning/>.

42. Johnson A. Education Psychology: Theories of Learning and Human Development. El Cajon, CA : National Social Science Press, 2013. URL: https://www.academia.edu/8487378/HUMANISTIC_LEARNING_THEORY.

43. Maslow A. The Farther Reaches of Human Nature. Penguin. Arkana, 1993. 432 p.

44. Mehta J. On Education: Make Schools More Human. New York Times. 2020. P. 4.

45. Paulo Frere. Great pedagogical thinkers. URL: <https://www.pedagogy4change.org/paulo-freire-pedagogy-of-hope/>.

46. Pace L. How We Can Utilize Technology to Humanize Learning.

KnowledgeWorks. URL: <https://knowledgeworks.org/resources/human-centered-learning-technology/>.

47. Robinson S. K. Why We Need to Reform Education Now. Huffpost. URL: https://www.huffpost.com/entry/reform-american-education-ow_b_3203949.

48. Rogers C. On becoming a person. A Therapist's Viiew of Psychotherapy. Boston MA : HarperOne, 1995. 420 p.

49. Morin E. La Méthode, tome 5: L'Humanité de l'humanité. L'identité humaine. SEUIL, 2001. 304 p.